

STAMBOOM DOSSIER

JAN II VAN EGMONT (1384 - 1451) gehuwd met Maria van Arkel (1385-1415).

Versie 1.2 140504 bewerkt door ir. René A.M. Martens RI Msc
als hoofdstuk van het boek:
© 2012 Van Hamaland - Van Gelre – Van Hoenselaar.

Jan II van Egmont was een zoon van Arend van Egmont en Yolanda van Leiningen. Jan II van Egmont was van 1423 tot 1433, regent van het hertogdom Gelre. Hij was gehuwd met Maria van Arkel.

Jan II van Egmont droeg een gordel met zilveren bellen en daardoor ook wel genaamd Jan met de bellen en strijdt wat af gedurende zijn leven. Zijn bijnaam krijgt Jan tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Evenals zijn vader zal hij in twist zijn geraakt met graaf Willem VI en Jacoba van Beieren, daar hij zijn leven lang de Kabeljauwse tradities van zijn geslacht . De familie woont in het kasteel,

het Slot op den Hoef. Tegenwoordig zien we alleen nog de fundamente van dit kasteel in de slotgracht tezamen met een brokstuk van de rentmeesterstoren. Hij verloor zijn landgoederen in de Arkelse oorlog en maakte zich na de dood van Willem VI meester van IJsselstein.

In 1408 (24 Juni) bezegelde hij de brief, waarbij zijn vader zich met de graaf verzoende. Na de dood van zijn vader in 1409 volgde hij deze in de Egmondse en IJsselsteinse bezittingen op en werd aldus een van de machtigste edelen in het graafschap. Kort daarna trouwde hij met Maria van Arkel. Dit huwelijk met een dochter uit het geslacht, dat aan het hoofd stond van de Kabeljauwse partij en dus van het verzet tegen Willem VI, zou voor heer Jan grote gevolgen hebben.

Voor zijn zoon Arnold voerde hij het voogdschap als hertog van Gelre. Om dit te mogen doen, sloot hij een onderpand af voor de leningen verstrekt aan Jan van Beieren en Filips van Bourgondië. Daarvan kreeg hij de heerlijkheid Leerdam.

- ❖ Heer van Egmont van 1417 tot 1423
- ❖ Voogd als Hertog van Gelre van 1423 tot 1433.

Kasteel Egmond op den Hoef

De geschiedenis van het kasteel is terug te voeren op de Abdij te Egmond-Binnen. Als het grondgebied van de Abdij sterk uitbreidt, draagt de Abt in 1129 het beheer op aan een 'advocatus' of rentmeester, een rijke boer die Berwout heet. De rentmeester en zijn nazaten wonen op een hoeve ten noorden van de Abdij en krijgen steeds meer macht. De elkaar opvolgende rentmeesters versterken hun hoeve tot een ronde burcht en al in 1170 bouwt Dodo van Egmond het eerste kasteel. Door aan de kruistochten deel te nemen wordt als beloning het rentmeesterschap erfelijk en het gebied tot heerlijkheid verklaard.

Kwade Wouter

Rond 1200 is het Wouter, bijgenaamd de Quade (kwaad = moedig), die na geslaagde kruistochten als eerste de titel van ridder mag voeren. Met de monniken heeft hij niet veel op want hij maakt een einde aan het visrecht. Elke tiende vis moet voortaan naar het kasteel worden gebracht in plaats van naar de abdij. Hij belandt in een strijd met graaf Lodewijk van Loon, die nauwe banden heeft met de abdij. Hij ontvoert diens vrouw gravin Ada naar Terschelling en laat haar inschepen naar Engeland. De graaf van Loon laat in 1203 uit wraak

Wouters burcht in de brand steken. Wouter verdenkt daar dan weer de monniken van en in de kerstnacht trekt hij met zijn krijgsvolk naar de abdij en raakt slaags met de kloosterknechten. De krijgers steken een molen in brand en de grafelijke stallen. Kwade Wouter bouwt een nieuw en groter kasteel, maar zelf heeft hij daar weinig aan want hij overlijdt in 1208 op veertig jarige leeftijd.

Willem, de zoon van Wouter, bouwt bij het Slot op den Hoef een kerkje, de Slotkapel. Geschiedschrijvers vermoeden dat dit een tegenhanger van de abdij moet zijn, want de verhoudingen worden er niet beter op.

Graaf Jan III van Egmont.

Rond het kasteel en de kapel groeit het dorp Egmond aan den Hoef. In 1486 ontvangt Jan III, Manke Jan, die legeraanvoerder is van Maximiliaan van Oostenrijk de graventitel en hij wordt stadhouder van Holland. Ook is hij de grote leider van de Kabeljauwen in de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Het heet de grootste en schoonste burcht van Holland te zijn en de hoogste toren, de Donjon is 28 meter hoog. In 1516 wordt Jan III begraven in de slotkapel in een koperen tombe.

Graaf Lamoraal IV van Egmond.

De kleinzoon van Jan II is de onfortuinlijke maar edele Lamoraal, de vierde graaf van Egmond. Hij is opperste legeraanvoerder van de koning van Spanje, ridder van het Gulden Vlies, grootgrondbezitter o.a. in Vlaanderen en Artois, en lid van de Raad van State evenals zijn vriend Willem van Oranje. Zijn belangrijkste daad voor Egmond is dat hij de Egmondermeer laat inpolderen. Hij komt op voor de noden van het onderdrukte volk in de lage landen en dan wil de Spaanse bezetter hem kwijt. In 1568 wordt hij op bevel van Alva, samen met de graaf van Hoorne, op de Grote Markt te Brussel onthoofd. Deze beroemde persoon die in het algemeen bekend staat als 'Hoorne' heette in werkelijkheid Filips van Montmorency. Montmorency, die samen met Lamoraal van Egmont in 1568 te Brussel werd onthoofd, was

weliswaar graaf van Horn, doch stamde niet uit het geslacht Horne. Niet lang daarna begint de tachtigjarige oorlog.

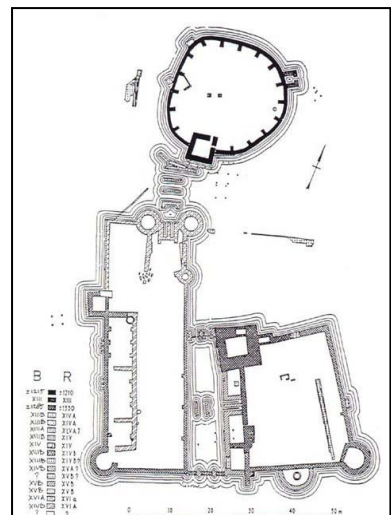
De verwoesting.

De opstand tegen de Spanjaarden onder leiding van Willem van Oranje en zijn niet altijd fijnzinnige trawanten eist zijn tol. In 1573 steken de geuzen onder aanvoering van Diederick van Sonoy het Slot op den Hoef en de Slotkapel in brand. Zij doen dit om te voorkomen dat de terugtrekkende Spanjaarden zich in deze versterking kunnen nestelen. Na deze vernietiging blijven de restanten van het Slot nog eeuwen lang staan en de rentmeestertoren met het gemeente uurwerk wordt hersteld maar in 1832 weer

halverwege afgebroken. De restanten van het slot wisselen een paar keer van eigenaar en worden uiteindelijk voor de opbrengst van de stenen verkocht. Dan is er naast de wel gerestaureerde Slotkapel weinig meer over dan een stukje ruïnewaand van de Rentmeestertoren, omgeven door drassig land.

In de jaren 1933 - 1934 laat grondeigenaar het PWN, die ook het duingebied beheert, in het kader van een werkverschaffingsproject, de fundamenten van het kasteel droog leggen, opgraven en weer op metselen tot vlak boven het maaiveld. Er komen prachtige gebruiksvoorwerpen tevoorschijn

en wapens nog uit de tijd van Kwade Wouter. Ook worden de resten gevonden van een ronde palissadenburcht, de versterkte hoeve van de rentmeesters. Het moeras rond de fundamenten wordt weer een echte slotgracht. Langzaam groeit dan het besef dat hier in het oude Slotkwartier een bijzonder stuk vaderlandse geschiedenis ligt opgesloten.

Jan III en de graven van Holland

Voorlopig bleef Jan nog raadsheer van de graaf van Holland en deed deze uitspraak in de twisten tussen de heer van Egmond en de abdij. Een jaar na hun trouwen keerde Arkel en Gelre zich wederom tegen Holland, maar de vrede werd spoedig gesloten, zodat de verhouding met Egmont goed bleef.

Wel had graaf Willem vernomen, dat sommige van zijn edelen hem wilden doden en daagde in 1414 heer Jan van Egmont. Jan gaf daaraan geen gevolg, de zaak bleef hangende, maar hij schijnt het veiliger gevonden te hebben het land te verlaten en een wijkplaats te zoeken in Luik, vanwaar hij 15 Maart 1416 aan de graaf een brief zond.

Zes weken later (op 5 Mei 1416) beval Willem VI de Egmondse goederen in beslag te nemen. Overall werden nu bewaarders en rentmeesters aangesteld, een krijgstoct tegen IJselstein uitgeschreven, maar kort daarop volgden een verzoening én de dood van Egmont's vijand Willem VI.

Intussen was heer Jan in nieuwe twisten geraakt met het klooster te Egmond en had de abt Gerard van Ockenberg gedwongen de wijk te nemen naar Utrecht, terwijl hij Jan van Beieren ertoe bracht bij het pauselijke hof een klacht tegen de abt en de kloosterlingen in te dienen. Terwijl dit nog hangende was, overleed abt Gerard (1424) en werd opgevolgd door Willem van Matenesse, die door den heer van Egmond gevangen werd gezet op het kasteel Rosendaal bij Arnhem en vervangen werd door Gijsbert van Vliet, een der creaturen van heer Jan. Abt Gijsbert moest echter in 1427 het veld ruimen voor Matenesse, die later een compromis met de heer van Egmond zou sluiten.

In de troebele tijden, waarin Holland in dit tijdperk verkeerde, schijnt heer Jan grote sommen aan de landsheren te hebben voorgeschoten, zodat hij het slot en de heerlijkheid Leerdam, benevens Buren in bezit kreeg en in 1429 met Philips van Bourgondië een afrekening maakte, waarbij de schuld aan Jan op het aanzienlijke bedrag van 40.000 schilden bepaald werd. Na nog allerlei twisten met het klooster werd eindelijk in 1439 tussen hem en abt Willem van Matenesse een zoen getroffen, onder goedkeuring van paus Eugenius IV, uitgesproken door den hertog van Bourgondië. De heerlijkheid van Egmond werd daardoor geheel van het klooster afgescheiden, onder protest echter van de abt. De twisten duurden dan ook nog jaren lang voort, hetgeen nog verergerd werd door onenigheden onder de kloosterbroeders.

Heer Jan liet in 1430, om het aanzien van de kloosters te verzwakken de kapel afbreken en opnieuw en groter herbouwen. Ook liet hij zes kanunniken komen om de koorgebeden en de eredienst te doen. Hierdoor werd het slot onafhankelijk van de abdij waarmee de graven in onmin leefden. Jan met de Bellen overleed op 4 januari 1451 en is in de Slotkapel begraven.

Zijn grafsteen is nog goed zichtbaar in de kapel. Zijn kleinzoon Jan liet boven zijn graf een tombe oprichten. Maria van Arkel, overleed zeer jong op 18 juli 1415 en werd op het koor van de kerk te IJsselstein begraven. Zij liet haar man twee kinderen na: Arnoud & Willem.

Maria van Arkel (xxxx - 1415)

(? - IJsselstein, 18 juli 1415) is een dochter van Jan V van Arkel en Johanna van Gulik. Zij huwde met Jan II van Egmond (1385-1451).

Hun kinderen:

1. Arnold van Egmont (1410-1473);
2. Willem II van Egmont (1412-1483) in 1437 getrouwd met Walburga van Moers, dochter van graaf Frederik van Moers en Engelberta van Kleef. Hij was heer van Egmont, heer van IJsselstein, stadhouder van Gelre.

Huis Egmont

Het Huis Egmont (ook wel Egmond) ontstond in een abdij in Egmond, de Sint-Adelbertabdij, die gesticht werd door Dirk I, graaf van Holland. Het huis van Egmont is een adellijk geslacht voortgekomen uit de advocati (voogden) van de abdij. Als stamvader kan Wouter van Egmont (1208) worden genoemd die regeerde in het kasteel Egmond nabij de abdij. Daarnaast zijn er nog drie andere takken van het geslacht: Egmont van Merenstein (tot 1559), Egmont van Kenenburg (tot 1703) en Egmont van Nijenburg (tot ?).

Het Huis Egmont speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van de Nederlanden. De heren kregen en kochten diverse heerlijkheden. Heer Arend van Egmont en IJsselstein (1340-1409) kreeg van graaf Albrecht de heerlijkheden Ameland en IJsselstein, IJsselstein werd als belangrijkste heerlijkheid beschouwd en doorgegeven van vader tot zoon.

Graven van Egmont

In 1486 werd Jan III van Egmont (1438-1516) verheven van heer tot graaf Jan I van Egmont, in 1491 werd de graaf lid van de Gulden Vlies. Iedere graaf droeg wel zijn steentje bij aan de heerlijkheden van het graafschap. In 1555 werden de hoge edelen van Holland vergeleken op hun heerlijkheden waarbij Egmont er 12 had (Nassau had er 18). Een echte opwaardering kwam erbij toen de beroemde graaf Lamoraal van Egmont (1522-1568), het prinsdom Gavere in handen kreeg, sindsdien was hij én graaf én prins. Na dit succes ging het echter minder met de graven van Egmont, een zoon van Lamoraal sr, Lamoraal jr. (15??-1617) werd beschuldigd van medeplichtigheid aan een aanslag op Willem van Oranje en verkocht Egmond en Purmerend aan de staten van Holland. Hiermee hielden de graven op te bestaan, nog enkele erfgenamen volgden maar met Maria Clara Angelica van Egmont (1661-1714) hield dit geslacht op te bestaan.

Graven van Buren en Leerdam

Het tweede kind van heer Jan II van Egmont, Willem (1412-1483) kreeg drie zonen waaronder Frederik van Egmont, graaf van Buren-Leerdam (1440 -1521). Hij kreeg de gebieden van Maximiliaan I van Oostenrijk omdat hij hem had gered uit Brugge. Deze tak had veel invloed want ze waren vaak stadhouders in Holland, Friesland, Groningen. Deze tak ging door tot aan Anna van Egmont van Buren (1533-1558) die trouwde met Willem van Oranje, waarmee deze tak uitstierf.

Hertogen van Gelre

Heer Jan II van Egmont (1385-1451), liet zijn zoon Arnold (1410-1473) voogd worden van het hertogdom Gelre, en werd later hertog van Gelre. Zo ontstond er een zijtak van de heren van Egmont, die Gelre zouden regeren tot aan Karel van Egmont die overleed in 1538, waarna het hertogdom overging in de handen van Willem V van Kleef en vervolgens aan de Habsburger Karel

Vorstendom Moers 1186 – 1795

Vanaf de middeleeuwen tot aan de Franse bezetting in de 19e eeuw was Moers de hoofdplaats van het vorstendom Moers. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog is Meurs diverse keren belegerd. Zo veroverde Maurits van Oranje de stad in 1597 tijdens het Beleg van Meurs.

Moers in 1635

Frederik IV van Meurs (1392-1448)

Het Vorstendom Moers (Nederlands : Meurs of Murs) was een tot de Nederrijns-Westfaalse Kreits behorend vorstendom binnen het Heilige Roomse Rijk. Vóór 1706 was het een graafschap. Het omvatte de stad Moers en omgeving, met daarbij ook Krefeld en het Kasteel Krakau. Het graafschap of het vorstendom bezat geen zetel in de rijksvorstenraad van de Rijksdag.

Moers wordt in de negende eeuw voor het eerst vermeld in een register van de abdij Werden.

Sinds 1186 zijn er heren van Moers bekend. Sinds 1250 is het een leen van het graafschap Kleef. Ten gevolge van het huwelijk van Frederik III met Walburga van Saarwerden wordt in 1376 het graafschap Saarwerden verworven. Van zijn moeder Elizabeth van Zuilen erft Frederik in 1380 ook de heerlijkheid Baer in Gelderland. Sinds 1397 noemt hij zich graaf van Moers.

Het geslacht deelt zich in 1417 in drie takken:

- Moers (uitgestorven in 1578)
- Saarwerden (uitgestorven in 1527)
- Baer (uitgestorven in 1456)

Over Vincent van Moers wordt in 1493 de rijksacht (soort vogelvrijverklaring) uitgesproken. Hij schenkt het graafschap dan aan Willem van Wied, de man van zijn kleindochter Margaretha van Moers. In 1498 herroept Vincent de schenking, waarop in 1500 de graven uit de tak Saarwerden zich meester maken van Moers. In 1510 komt het weer in bezit van Willem van Wied. Op 13-5-1516 sluit hij een overeenkomst met de keizer.

Anna van Wied, de dochter van Willem en Margaretha van Moers huwt graaf Willem van Nieuwenaar, waardoor het graafschap in die familie komt. Ten gevolge van het testament van Walburga van Nieuwenaar komt het graafschap na het uitsterven van de graven in 1578/1600 aan Philips Willem van Oranje. Walburga was de weduwe van de graaf van Horne, die in 1568 werd onthoofd te Brussel. De hertog van Kleef maakt als leenheer ook aanspraken op het graafschap.

Nadat het huis Oranje-Nassau met Willem III van Oranje op 19 maart 1702 is uitgestorven komt het als erfenis aan de koning van Pruisen. In zijn functie van hertog van Kleef heeft hij ook als leenheer rechten op het graafschap. Op 6 mei 1705 wordt het graafschap verheven tot vorstendom. In 1723 vestigt Pruisen er een regeringszetel. Nadat het graafschap in 1795 is ingelijfd door Frankrijk, voegt het congres van Wenen in 1815 Moers weer bij Pruisen.

Karel van Gelre De stoute (1467-1538)

Hertog van Gelre

Standbeeld van Karel van Egmont van Gelre in Arnhem.

Karel van Gelre (Grave, 9 november 1467 – Arnhem, 30 juni 1538), ook wel Karel van Egmont genoemd, was hertog van Gelre en graaf van Zutphen uit het huis Egmont.

Achtergrond

Karel van Gelre was de zoon van Adolf van Egmont, hertog van Gelre en graaf van Zutphen, en Catharina van Bourbon. Hij werd geboren in Grave en overleed in Arnhem. Hij ligt begraven in de Sint-Eusebiuskerk te Arnhem.

Karel trouwde op 7 december 1518 in Celle met Elisabeth van Brunswijk-Lüneburg (1494-1572), dochter van hertog Hendrik VII van Brunswijk-Lüneburg en Margaretha van Saksen. Dit huwelijk bleef kinderloos.

De dood van Karel de Stoute in 1477 bij Nancy betekende het einde van het Bourgondische bestuur in Gelre. De Geldersen belastten Adolfs zuster Catharina met het bewind, eerst ten behoeve van de gevangen Adolf en na diens dood (1477) ten behoeve van zijn zoon, de jonge Karel van Egmont, die in 1492 zelf het bestuur aanvaardde nadat hij uit Franse gevangenschap was losgekocht. Bij zijn terugkomst in Gelre werd Karel gehuldigd en als hertog erkend. Zijn gebied bestond op het hoogtepunt uit Gelre, Graafschap Zutphen, Overijssel, Drenthe, Friesland en Groningen (op enkele steden na).

Gelderse Oorlogen

Tijdens zijn regering werd de zelfstandigheid van Gelre bedreigd door de Habsburgers in de persoon van Karel V. Karel van Gelre wist zich gesteund door zijn veldheer Maarten van Rossum en kon de ongelijke strijd, die bekend staat onder de naam Gelderse Oorlogen, nog enige tijd vol houden, maar moest uiteindelijk het hoofd buigen. Dit markeert een belangrijke fase in de vorming van de Nederlandse staat als geografische eenheid. Karel van Gelre was in feite de laatste zelfstandige feodale heerser in de Nederlanden.

Karel bezat een groot politiek inzicht, door zijn tegenstanders als sluwheid gezien, waardoor hij precies wist wanneer hij toe moest geven en vrede sluiten en wanneer hij de gesloten overeenkomst weer kon verbreken. Ook wist hij optimaal gebruik te maken van de Europese machtverhoudingen door Franse steun in te roepen. Zo trok hij zich niets aan van een bemiddelingspoging van de Duitse vorsten, waar hij eerst om had gevraagd, toen de uitkomst daarvan hem niet aanstond: volgens hen had hij juridisch gezien geen recht op de hertogstitel.

In 1502 probeerde Karel van Gelre Huissen in te nemen, wat een enclave was van het Hertogdom Kleef. Hij belegerde de stad, maar het had geen effect: de Rijn stroomde vlak langs Huissen, waardoor er vissen gevangen konden worden. Na een veldslag waarin de Gelderse troepen verslagen werden, was Huissen ontzet, iets dat elk jaar nog wordt gevierd.

In 1504 kon hij niets anders doen dan zich overgeven en vrede sluiten met de Habsburgers in de persoon van de Filips de Schone. Deze had in 1502 al Arnhem veroverd. Omdat Karel zich in het kasteel van Rozendaal moest vernederen door voor Filips te knielen wordt dit de 'knieval van Rozendaal' genoemd. Een voorwaarde van de overeenkomst was dat Karel uit Gelre werd verbannen en in Spanje bij het Spaanse Hof moest verblijven.

Hij reisde naar Antwerpen om zich in te schepen maar toen de kust in 1505 weer veilig was, omdat Filips naar Spanje was vertrokken, keerde hij per omgaande weer naar Gelre terug om zijn regering als hertog voort te zetten. Toen Filips in 1506 in Spanje overleed, werd het pokerspel van Karel beloond. In de daaropvolgende jaren wist hij de troepen van Margaretha van Oostenrijk, die door haar vader Maximiliaan van Oostenrijk als landvoogdes was aangesteld, te verslaan en Gelre stukje voor stukje terug te veroveren.

In 1513 moesten de Habsburgers hem als hertog erkennen. Het jaar daarna slaagde Karel erin, door soldaten de stad binnen te smokkelen, Arnhem terug te veroveren.

Karel V

In 1515 besteeg Karel V de troon van Spanje en kreeg Karel van Gelre het moeilijk. Maar door het bondgenootschap met Frankrijk en de strijd die de Habsburgers op andere fronten moesten leveren kon Karel het lang volhouden.

In 1522/1523 wist hij Groningen, Drenthe en Friesland onder zijn invloed te brengen. Zijn legerleider Maarten van Rossum plunderde in 1528 zelfs Den Haag, maar daarmee ging hij volgens Karel V en Margaretha van Oostenrijk over de schreef. Zij brachten een grote troepenmacht op de been en nog in dat zelfde jaar werd de voor Gelre ongunstige Vrede van Gorinchem voorgelegd, die overigens niet werd getekend. Gelre werd wederom onder druk gezet en in 1536 werd nagenoeg hetzelfde verdrag wederom voorgelegd als het Verdrag van Grave, dat als grootste verschil had dat het niet de passage bevatte waarin werd vastgelegd dat de gebiedsdelen terug zouden gaan naar de Roomse keizer als de hertog van Gelre kinderloos zou sterven (een belangrijk punt natuurlijk, daar hertog Karel van Gelre geen wettige kinderen had).

Opvolging en eind van het zelfstandige Gelre

Na de dood van Karel van Gelre in 1538 kwam het hertogdom aan hertog Willem van Kleef. Deze werd echter in 1543 bij het Tractaat van Venlo gedwongen het hertogdom af te staan aan Karel V. Dat was tegen de afspraak; maar met het wegvallen van Karel van Gelre en diens bekwaamheid in politieke en militaire aangelegenheden restte Willem V van Kleef niet veel meer dan zich terug te trekken naar Gulik en Kleef.

Men kan de strijd van Karel tegen de Habsburgers als de voorloper van de Tachtigjarige Oorlog zien. Immers, de strijd van lokale heersers tegen verre buitenlandse overheersers, die ook nog voortvloeide uit de Hoekse en Kabeljauwse twisten, werd in de Opstand voortgezet. Net als Willem van Oranje overigens was Karel tolerant jegens andersgelovigen.

Willem V van Kleef (1516-1592)

Hertog van Kleef, Hertog van Gulik, Hertog van Gelre

Willem V (Düsseldorf, 28 juli 1516 - aldaar, 5 januari 1592) was hertog van Kleef, Gulik en Berg, graaf van Mark en Ravensberg (1539-1592) en hertog van Gelre (1539-1543). Deze Willem V is niet te verwarren met Willem de Rijke, vader van Willem van Oranje en Willem de Rijke genoemd en een generatie eerder leefde.

Willem was humanist in de geest van Erasmus en bood bescherming aan humanisten zoals de theoloog en advocaat Konrad Heresbach, de arts Jan Wier en de geleerde Stephanus Pighius.

Huwelijkspolitiek

Als enige zoon van hertog Johan III van Kleef volgt hij zijn vader op sinds zijn dood op 6 of 7 februari 1539. Om zijn heerschappij zeker te stellen trouwde hij in 1541 met Johanna van Albret, een nicht van de Franse koning. Zijn zus Anna van Kleef huwelijkte hij uit aan de Engelse koning Hendrik VIII. Van 1539 tot 1543 regeerde hij over het naastgelegen Gelre. Na het verdrag van Venlo van in 1543 stond hij het - inclusief het graafschap Zutphen - af aan Karel V. Gelre werd één van de Zeventien Provinciën en annuleerde hij zijn huwelijk met Johanna van Albret.

Kinderen

Willem trouwde op 18 juli 1546 in Regensburg met de vijftienjarige Maria van Oostenrijk, dochter van keizer Ferdinand I.

Zij kregen de volgende kinderen:

- ❖ Maria Eleonora (Kleef, 16 juni 1550 – Königsberg, 1 juni 1608), huwde op 14 oktober 1573 in Königsberg met Albrecht Frederik van Pruisen (Neuhausen, 29 april 1553 – Fischhausen, 28 augustus 1618)
- ❖ Anna (Kleef, 1 maart 1552 – Höchstädt an der Donau, 6 oktober 1632), huwde op 27 september 1574 in Neuburg met Filips Lodewijk van Palts-Neuburg (Zweibrücken, 2 oktober 1547 – Neuburg, 22 augustus 1614) en werd de moeder van Wolfgang Willem van de Palts
- ❖ Magdalena (Kleef, 2 november 1553 – Meisenheim, 30 juli 1633), huwde op 4 oktober 1579 in Bad Bergzabern met Johan I van Palts-Zweibrücken (Meisenheim, 18 mei 1550 – Germersheim, 12 augustus 1604)
- ❖ Karel Frederik (1555 – Rome, 1575)
- ❖ Elisabeth (1556 – 1561)
- ❖ Sibylle (26 augustus 1557 – 16 december 1627), huwde op 4 maart 1601 met aartshertog Karel van Oostenrijk (22 november 1560 – 31 oktober 1618), vorst van Burgau
- ❖ Johan Willem (1562-1609)

Na zijn dood

Wolfgang Wilhelm von Pfalz-Neuburg, kleinzoon van Willem V, gravure van Lucas Vorsterman naar een portret van Anthony van Dyck.

In 1592 werd Willem V van Kleef begraven in een praalgraf in de Sint-Lambertuskerk in Düsseldorf. Architect Johann Pasqualini bouwde de crypte als familiegraf. Nadien verkochten kerkbestuurders de loden kisten voor 317 thaler en lieten ze de uit elkaar gevallen skeletten liggen op de keldervloer. Het schandaal kwam in 1819 aan het licht toen de schoondochter van Willem V, Jacoba von Baden overgebracht werd naar deze rustplaats. De botten werden herkist en een tegelvloer maakte de ingang van de grafkelder van zo'n drie op vier meter onzichtbaar.

In 1856 passeerden er nog eens grafschenners. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte men een houten kader en een zandlaag rond het monument om schade bij bominslagen in te voorkomen. Niettemin raakte het beschadigd. Herstellingswerken aan de kerk in maart 1954 lieten toe dat de stadsarchitect Camp naar de kelder zocht. Hij ontdekte er twee geschonden loden kisten in een nis: een kleine kist met het gebeente van Jacoba en een grote met meerdere schedels en veel botten.

Het betrof:

- Willem V van Kleef, Gulik en Berg
- Zijn zuster Amalia
- Zijn zoon Johan Willem
- Zijn voorouder Elisabeth van Berg
- Familieleden van zijn kleinzoon [Wolfgang Wilhelm von Pfalz-Neuburg](#) die zelf niet in de kerk lag.

Pathologisch onderzoek identificeerde de resten en stelde dat Willem en Amalia ernstig misvormd raakten in de loop van hun leven, gezien hun verkromde wervelkolom en dat ze chronische pijnen leden.

Keizer Karel V (1500-1558)

Karel V in Augsburg. Schilderij door [Titiaan](#) uit [1548](#).

Keizer Karel V (Gent, 24 februari 1500 – Cuacos de Yuste (Spanje), 21 september 1558), voor zijn mondigverklaring Karel van Luxemburg geheten, uit het Huis Habsburg, was sinds 1506 landsheer van uiteindelijk (1543) alle Nederlandse gewesten, van 1516 tot 1556 als Karel I koning van Spanje en van 1519 tot 1556 als Karel V Rooms-Duits keizer. In België staat hij algemeen bekend als Keizer Karel, in Nederland als Karel V.

De landen waarover hij regeerde, vormden tezamen het grootste Europese rijk sinds dat van Karel de Grote. Met de feitelijke macht van zijn erflanden was Karel V bovendien de laatste Rooms-Duitse keizer die in de gelegenheid was om zijn universele autoriteit ook daadwerkelijk te laten gelden. Op Europees niveau wist hij met succes de aanvallen van het Ottomaanse rijk af te slaan. De vrijwel permanente strijd met Frankrijk bleef per saldo onbeslist. Als zijn grootste nederlaag ervoer hij het feit dat hij de christelijke eenheid van Europa niet had weten te behoeden voor de scheuring die de reformatie teweeg bracht. Op nationaal niveau heeft Karel V voor zijn erflanden Spanje en de Nederlanden de basis gelegd voor een moderne eenheidsstaat. De heerschappij van keizer Karel V vormt met deze en vele andere aspecten de overgang van de middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd.

Titels

- ❖ Als dynastieke titels: aartshertog van Oostenrijk tussen 1500 en 1519, hertog van Luxemburg tussen 1500 en 1506 en prins van Asturië tussen 1504 en 1516.
- ❖ Hertog van Bourgondië, Brabant, Luxemburg, Limburg, Opper-Lotharingen en Neder-Lotharingen, graaf van Vlaanderen, Artesië, Holland en Zeeland, Henegouwen, markgraaf van Namen en heer van Mechelen en Salins tussen 1506 en 1555, markgraaf van de Franche Comté tussen 1506 en 1556.
- ❖ Koning van Spanje, dat wil zeggen koning van Aragón, Navarra en Jeruzalem tussen 1516 en 1556, koning van Napels, Sicilië en Sardinië tussen 1516 en 1554 en koning van Castilië en León en heer in Azië en Afrika tussen 1516 en 1556 (tot 1555 formeel samen met zijn moeder Johanna).
- ❖ Aartshertog van Oostenrijk, hertog van Stiermarken, Karinthië en Krain en graaf van Tirol, Habsburg, Pfirt en Kyburg, landgraaf in de Elzas en markgraaf in de Burgau tussen 1519 en 1521 en hertog van Württemberg.
- ❖ Rooms-Duits koning en gekozen Rooms keizer tussen 1519 en 1531 en Rooms Keizer, semper augustus tussen 1530 en 1556.

- ❖ Heer van Friesland tussen 1515 en 1555.
- ❖ Heer van Doornik en het Doornikse tussen 1521 en 1555.
- ❖ Heer van Utrecht tussen 1528 en 1555.
- ❖ Heer van Overijssel, Wedde en Westwoldingerland tussen 1528 en 1555.
- ❖ Graaf van Drenthe en heer van Groningen tussen 1536 en 1555.
- ❖ Hertog van Gelre en graaf van Zutphen tussen 1543 en 1555

Familie en opvoeding

De jonge Karel te midden van zijn grootvader Maximiliaan I, zijn vader Filips de Schone en op dat moment reeds overleden grootmoeder Maria van Bourgondië, zijn broer Ferdinand en zijn zwager Lodewijk van Hongarije. Schilderij door Bernhard Strigel.

Karel was de zoon van Filips de Schone en Johanna van Castilië, die de geschiedenis zou ingaan als Johanna de Waanzinnige. Hij werd geboren op 24 februari 1500 in het Prinsenhof in Gent. Op 7 maart werd hij gedoopt in de Sint-Janskerk, de huidige Sint-Baafskathedraal. Hij voerde toen reeds de titels van aartshertog van Oostenrijk en hertog van Luxemburg[1]. Samen met zijn eveneens in de Nederlanden geboren oudere zuster Eleonora (1498) en zijn twee jongere zusters Isabella (1501) en Maria (1505), zou hij te Mechelen worden grootgebracht aan het Hof van Savoye van zijn tante Margaretha van Oostenrijk, toen landvoogdes van de Nederlanden.

Tijdens de reizen van Karels ouders naar Spanje werden aldaar nog zijn jongere broer Ferdinand (1503) en zijn jongste zuster Catharina (1507) geboren. Deze beide kinderen werden in Spanje opgevoed en Karel zou hen dan ook pas op zijn eerste reis naar dat land in 1517 voor het eerst ontmoeten. Bij die gelegenheid zag hij ook voor het eerst sinds 1505 zijn inmiddels gekverklaarde moeder terug. Zij bleef tot haar dood in 1555 opgesloten op het kasteel van Tordesillas, waar Karel haar nog enkele malen zou bezoeken.

Aan het hof van zijn tante Margaretha werd Karel vanaf 1507 in de praktijk opgevoed door Willem II van Croÿ, heer van Chièvres en Adriaan van Utrecht, de latere paus Adrianus VI. Naast de klassieke ridderlijke vaardigheden, zoals het zwaardvechten en de jacht, probeerden zij hem ook de nieuwe humanistische idealen bij te brengen, maar daarvoor interesseerde de jonge Karel zich een stuk minder. Grootkanselier Jean le Sauvage bracht hem de beginselen van politiek en bestuur bij.

Aan het Bourgondische hof was Frans de voertaal en daarmee was dit Karels moedertaal. In de dagelijkse omgang had hij zich ook Nederlands aangeleerd. Tijdens zijn eerste reis naar Spanje leerde hij ook vloeiend Spaans. Volgens de overlevering zou hij in latere jaren gezegd hebben: Ik spreek Spaans tegen God, Italiaans tegen vrouwen, Frans tegen mannen en Duits tegen mijn paard.

Karel V had net als zijn andere familieleden last van een erfelijke afwijking aan het kaakgewricht, die bekend kwam te staan als de Habsburgse kin. Zijn kin stond ver vooruit, al liet de ene portretschilder dat duidelijker naar voren komen dan de andere. Door deze kin kon hij slecht kauwen, wat leidde tot indigestieproblemen. Bovendien schijnt hij een voorkeur voor excessief veel vlees en koud bier te hebben gehad. Dit zal mede hebben bijgedragen aan de jicht, waar Karel steeds meer onder gebukt ging naarmate hij ouder werd. Volgens het Bourgondische hofprotocol at hij meestal alleen.

Huwelijk en kinderen

Isabella van Portugal (1503-1539) Schilderij door [Titiaan](#)

Karel V trouwde op 10 maart 1526 in Sevilla met de toen 23-jarige Isabella van Portugal. Dit huwelijk was in eerste instantie bedoeld om nauwere banden met Spanjes buurland Portugal aan te gaan. Isabella was een nicht van Karel, zodat pauselijke dispensatie voor dit huwelijk nodig was. Na het huwelijk vond een huwelijksreis door Zuid-Spanje plaats, die bijna een jaar duurde en tijdens welke hij

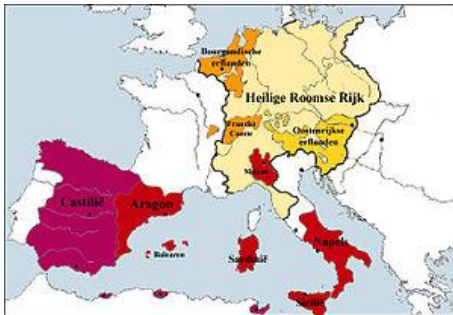
opdracht gaf om het paleis van Karel V in Granada te bouwen. Het zou een relatief gelukkig huwelijk worden, ondanks dat het om politieke redenen gesloten was en ze elkaar vaak jarenlang niet zagen. Zij kregen één zoon, twee dochters en twee zoontjes die reeds kort na geboorte stierven.

- ❖ Filips II (21 mei 1527 – 13 september 1598), getrouwd met, achtereenvolgens, Maria van Portugal (1527 – 1545), Maria I van Engeland (1516 - 1558), Elisabeth van Valois (1545 - 1568) en Anna van Oostenrijk (1549-1580)
- ❖ Maria (21 juni 1528 – 26 februari 1603), trouwde met Maximiliaan (haar neef)
- ❖ Ferdinand (1530)
- ❖ Johanna (24 juni 1535 – 7 september 1573), getrouwd met Johan van Portugal (1537 – 1554)
- ❖ Johan (1539)

Karel V is ook bekend om zijn amoureuze escapades. Hij zou veel minnaressen hebben gehad, al is onbekend hoeveel. Twee ervan speelden een belangrijke rol, doordat ze het leven schonken aan twee latere landvoogden, beiden bastaardkinderen van Karel V:

- ❖ Johanna van der Gheynst schonk het leven aan Margaretha van Parma (28 december 1522 - 18 januari 1586) en
- ❖ Barbara Blomberg, de poortersdochter uit het Duitse Regensburg, die het leven schonk aan Don Juan (24 februari 1547 – 1 oktober 1578).

De erflanden

Het Heilige Roomse Rijk en de erflanden van Karel V tegen het eind van zijn regeerperiode

De kern van het latere wereldrijk van Karel V werd gevormd door de erflanden, dat wil zeggen de gebieden die hij van zijn voorouders erfde. Net zoals zijn totale rijk, waren ook deze erflanden geen eenheid, maar vormden een personele unie van tientallen afzonderlijke gebieden, uiteenlopend van grote koninkrijken, hertogdommen, graafschappen, tot

soms heel kleine heerlijkheden. De kaart geeft de situatie weer op het toppunt van zijn heerschappij (hierop zijn de overzeese gebieden niet weergegeven). Hoewel Karel vaak oorlog heeft gevoerd, moest hij daarbij meestal zijn eigen gebieden verdedigen tegen buitenlandse invallen. Alleen het grondgebied van de Nederlanden heeft hij aanzienlijk kunnen vergroten.

Uiteindelijk regeerde Karel V over ongeveer 40% van de toenmalige Europese bevolking, oftewel 28 miljoen mensen, waaronder 3 miljoen in de Nederlanden en 5,5 miljoen in Spanje. Het inwoneraantal van de Spaanse gebieden in Midden-Amerika daalde tijdens Karels regeerperiode van tussen de 5 en 10 miljoen naar 3,6 miljoen mensen.

De Bourgondische erflanden

In 1506, toen zijn vader Filips de Schone stierf, erfde Karel al diens landsheerlijkheden die tezamen de Bourgondische en later de Habsburgse Nederlanden genoemd werden. De belangrijkste waren het hertogdom Brabant, de graafschappen Vlaanderen en Holland en het Vrijgraafschap Bourgondië (Franche-Comté). Omdat Karel nog minderjarig was, nam zijn grootvader Maximiliaan I van Oostenrijk het regentschap op zich, maar omdat zijn aanwezigheid elders in Europa nodig was, benoemde hij zijn dochter Margaretha van Oostenrijk tot landvoogdes van de Bourgondische Nederlanden. Zij resideerde in Mechelen en maakte deze stad tot de feitelijke hoofdstad van de Bourgondische Nederlanden.

Keizer Karel met Johanna van der Gheynst en hun dochter Margaretha. Schilderij van Théodore Canneel uit 1844

Margaretha's taak eindigde formeel toen Karel op 5 januari 1515 in een plechtige vergadering van de Staten-Generaal in het Paleis op de Koudenberg in Brussel meerderjarig werd verklaard. Vanwege haar ervaring bleef zijn tante wel een belangrijke rol in de regering spelen, mede omdat Karel direct na zijn aantreden begon met een lange rondreis door zijn nieuwe landsheerlijkheden. Daarbij vond in vele steden de traditionele Blijde Intrede (Joyeuse Entrée) plaats, waarbij hij als de nieuwe vorst door zijn onderdanen gehuldigd werd.

Deze eerste rondreis was het begin van een bijna voortdurend rondtrekken. Vanwege het in die tijd nog heel persoonlijke karakter van het overheidsgezag was Karels aanwezigheid eigenlijk in al zijn landen vereist. Bovendien wilde hij uit ridderlijkheid graag zijn eigen troepen aanvoeren, die hem op slagvelden door heel Europa en zelfs tot in Noord-Afrika brachten. Op deze manier was Karel V ongeveer 1/3 van zijn leven in de Nederlanden onderweg, 1/3 in Spanje en 1/3 in de rest van Europa.

Gulden Vlies, embleem en motto

Reeds in 1501 werd Karel, tijdens het door zijn vader voorgezeten Kapittel in Brussel, opgenomen in de nu wereldberoemde Bourgondische Orde van het Gulden Vlies. Na het overlijden van zijn vader in 1506 volgde Karel hem ook op als grootmeester van deze prestigieuze ridderorde. Nadat hij meerderjarig was verklaard en inmiddels ook koning van Spanje was geworden, verhoogde hij in 1516 het statutair vastgelegde aantal ridders van eenendertig naar eenenvijftig: tien nieuwe plaatsen voor Spanje en tien nieuwe plaatsen voor Duitsland en de Bourgondische Nederlanden. Hiermee groeide het Gulden Vlies uit tot de voornaamste Europese ridderorde[4].

Keizerskeuze

Keizer Maximiliaan I, Karels grootvader van vaderszijde, wilde deze lijn voortzetten en schoof daarom zijn kleinzoon Karel als zijn opvolger naar voren. Koning Frans I van Frankrijk presenteerde zichzelf als tegenkandidaat.

De keurvorsten kronen Karel V tot Rooms koning in Aken op 23 oktober 1520

Na het overlijden van Maximiliaan op 12 januari 1519 kwam de keizerlijke herverkiezing op de voorgrond van de Europese politiek. Paus Leo X, bedreigd door Spaanse troepen op zo'n 60 kilometer van Rome, steunde de Franse kandidaat. De keurvorsten steunden beide kandidaten, met uitzondering van Frederik III van Saksen, die niet wilde meewerken aan een campagne. Voor zijn dood had Maximiliaan al

500.000 florijnen aan de keurvorsten beloofd in ruil voor hun stem, maar Frans bood tot drie miljoen, waarna Karel terugsliep door grote bedragen te lenen van de bankier Jakob Fugger.

De uiteindelijke uitkomst werd echter niet bepaald door exorbitante bedragen aan smeergeld. De algemene weerstand onder de bevolking tegen een Franse keizer gaf de keurvorsten een pauze. Toen Karel een leger op de been bracht in de buurt van Frankfurt waar zij vergaderden, kozen zij hem uiteindelijk op 28 juni 1519 tot rooms koning en toekomstig keizer, als vijfde met de naam Karel. Op 23 oktober 1520 werd Karel V plechtig tot rooms koning gekroond in de Dom van Aken, waarna hij zich, in navolging van zijn grootvader, tevens "gekozen rooms keizer" (Erwählter Römischer Kaiser) noemde.

Wapencompositie van Karel V, met de dubbele adelaar van het keizerschap, het hartschild van zijn erflanden, de keten van het Gulden Vlies en de Zulen van Hercules met zijn motto Plus Ultra.

Deze traditionele taken van het keizerschap kwamen onder Karel V samen met de eveneens universele ridderlijke aspiraties vanuit de Bourgondische traditie (zoals uitgedrukt door Karels embleem en motto) en het inmiddels daadwerkelijk wereldomspannende Spaanse rijk. Het was met name Karels grootkanselier Mercurino di Gattinara die al deze elementen samenvoegde in de theorie van de Monarchia Universalis. Aanhakend bij de keizerlijke taak tot het handhaven van vrede en gerechtigheid, baseerde Gattinara zich daarbij vooral op de politieke theorieën van zijn 15e-eeuwse Italiaanse landgenoten Bartolus de Saxoferrato en Dante Alighieri.

Gattinara liet het echter niet bij een politieke theorie, maar kwam ook met heel concrete plannen voor hoe de keizerlijke regering in de praktijk vormgegeven zou moeten worden. Als "grootkanselier aller rijken en landen" van Karel V zag hij voor zichzelf een rol weggelegd als leider van centraal keizerlijk bestuursapparaat, dat rechtstreeks bevoegd zou zijn voor alle aangelegenheden van al Karels gebieden. Zelfs had hij daarvoor één uniform munt- en rechtsstelsel in gedachten[8]. Topfiguren uit de Spaanse regering zagen dit centralistische concept van Gattinara echter niet zitten en ook Karel zelf vreesde dat hij hierdoor al te afhankelijk zou worden van zijn oude grootkanselier. Gattinara overleed op 5 juni 1530. Kort tevoren had hij nog wel zijn langgekoesterde wens in vervulling zien gaan, toen Karel V op 24 februari van dat jaar, diens 30e verjaardag, in de Sint-Petroniusbasiliek te Bologna tot keizer werd gekroond door paus Clemens VII. Het zou de laatste keer zijn dat een keizer door de paus gekroond werd.

De Ottomaanse dreiging

Van oudsher was de strijd tegen de islam en de bevrijding van Jeruzalem één van de hoofdtaken van de Rooms-Duitse keizer, maar na de laatste kruistocht in 1270 was geen keizer daar meer aan toe gekomen. Na de val van Constantinopel in 1453 rukte het Ottomaanse leger echter steeds verder op naar West-Europa en vormde een bedreiging voor de Habsburgse landen.

De verovering van Tunis door keizer Karel V in 1535.

Karel werd echter niet alleen vanuit het keizerschap tot de bestrijding van de Ottomanen geïnspireerd: als koning van Aragon voerde hij namelijk ook de titel koning van Jeruzalem en ook van de Bourgondische hertogen had hij een ridderlijk kruistochtideaal geërfd. Karel had dit tot uitdrukking gebracht in zijn embleem en motto. Tot een herovering van Jeruzalem zou het nooit komen, het tot staan brengen van de Ottomaanse expansie zou al meer dan genoeg inspanningen vergen.

Met de slag bij Mohács in 1526 veroverde sultan Süleyman I grote delen van het koninkrijk Hongarije (daarbij sneuvelde Karels zwager Lajos II, koning van Hongarije) en in 1529 rukte hij zelfs op tot voor de poorten van Wenen. Deze aanval kon door Karels broer Ferdinand vrijwel geheel zelfstandig worden afgeslagen. Karel streed op dat moment in Italië met zijn troepen tegen Frankrijk. In 1532 deed de sultan weer een poging Wenen te veroveren, maar dit keer bracht Karel een leger van 80.000 man op de been, waarop het Ottomaanse leger zich terugtrok.

De Ottomaanse sultan veroverde in 1529 Algiers en in 1534 Tunis en gaf bovendien militaire steun aan de Barbarijse zeerovers, die nu vanaf de Noord-Afrikaanse kust de handel op de Middellandse zee bedreigden, Spaanse schepen overvielen en de kusten van Karels Spaanse en Italiaanse gebieden plunderden. Aan het hoofd van een legermacht van zo'n 60.000 man kon Karel V in 1535 de vloot van de sultan vernietigen (en verjoeg zo de befaamde Barbarossa). Vervolgens wist hij na een korte belegering van de vesting La Goletta op 14 juli 1535 de stad Tunis op de Ottomanen te heroveren. Hiermee was de rust aan het zuidelijk front voorlopig hersteld.

In 1541 laaide de strijd in Hongarije weer op en in 1543 sloot sultan Süleyman I bovendien een informele coalitie met de Franse koning Frans I. Gezamenlijk voerden zij daarop een aanval uit op Nice, een strategische havenstad in handen van Karels bondgenoot, hertog Karel III van Savoye. Deze strijd op vele fronten noopte Karel om in 1547, samen met zijn broer Ferdinand als koning van Hongarije, een wapenstilstand voor 5 jaar met de sultan te sluiten, tegen een jaarlijks tribuut van 50.000 dukaten. In deze overeenkomst werd Karel niet als keizer, maar slechts als koning van Spanje aangeduid, aangezien de sultan zichzelf, hoewel hij geen christen was, toch als opvolger van de Byzantijnse keizers en daarmee als de enige ware caesar zag.

De oorlogen met Frankrijk

Gedurende een groot deel van zijn regeerperiode voerde Karel V oorlog met Frankrijk. Met name de Franse koning Frans I werd zijn grote tegenspeler en doordat Frankrijk geheel door landen van Karel omringd was, konden beide vorsten letterlijk en figuurlijk niet om elkaar heen. Het resulteerde in 5 oorlogen: 1521-1526, 1526-1529, 1535-1538, 1542-1544 en 1552-1559.

16e-eeuws wandtapijt met een voorstelling van de Slag bij Pavia op 24 februari 1525

Naast de machtspolitieke hegemonie in Europa, was vooral de heerschappij in Italië de inzet van hun strijd. Men spreekt daarom wel van de Italiaanse Oorlogen. Deze waren begonnen toen Frankrijk in 1494 Noord-Italië binnenviel en Karels grootvader Maximiliaan zich genoodzaakt zag om een alliantie met Spanje aan te gaan. Ter bezegeling daarvan werd onder meer het huwelijk van Karels ouders gesloten, waardoor hij uiteindelijk Spanje erfde en naast de Franse koning de machtigste vorst van die tijd werd.

Ten tijde van Karels meerderjarigverklaring in 1515 was in Noord-Italië de tweede Italiaanse of de Oorlog van de Liga van Kamerijk aan de gang, waarin Frans I met de Slag van Marignano een grote overwinning tegen Milaan, dat toebehoorde aan Ferdinand van Aragón, wist te behalen. Mede hierdoor kon hij in 1516 de Vrede van Noyon opleggen aan Karel als de nieuwe koning van Spanje. Het vredesverdrag bepaalde dat Frans I Milaan zou krijgen en af zou zien van aanspraken op Napels, dit op voorwaarde dat Karel met een dochter van Frans zou huwen.

Nadat Frans I de verkiezing voor het keizerschap aan Karel V verloren had, viel hij eind 1521 Navarra en de Habsburgse Nederlanden binnen. Keizerlijke troepen konden de invasie keren en vielen Noord-Frankrijk binnen, waar zij op hun beurt tot staan werden gebracht. Karel sloot toen een alliantie met de paus en de Engelse koning Hendrik VIII waarna de derde Italiaanse oorlog begon. Tijdens de Slag bij Pavia op 24 februari 1525, Karels verjaardag, wisten de keizerlijke troepen de Franse een zware nederlaag toe te brengen en konden ze zelfs Frans I gevangennemen. Hij werd overgebracht naar Madrid en tekende aldaar in 1526 de Vrede van Madrid, waarbij hij al zijn aanspraken op Milaan, het Koninkrijk Napels, de Franche-Comté, Kroon-Vlaanderen en Artesië opgaf. Zodra hij vrijkwam herriep hij deze concessies echter weer. Deze overwinning van Karel V leidde tot een tegenreactie waarbij Frankrijk, Clemens VII, Genua, Venetië en Florence zich op 21 mei 1526 met elkaar verbonden in de Liga van Cognac. Hoewel deze in 1528 werd versterkt door een verdrag tussen Frankrijk en Engeland, bleken de leden van de Liga weinig vastberaden.

Begin 1527 vielen Franse troepen Noord-Italië binnen, maar omdat het keizerlijke leger al jaren niet meer betaald was ging het eigenmachtig over tot het plunderen van Rome, op een schaal die sinds de tijd van de Vandalen niet meer was voorgekomen. Deze ramp voltrok zich op 6 mei 1527 en ging de geschiedenis in als de Sacco di Roma. De Franse troepen plunderden op hun beurt de stad Pavia en sloegen beleg voor de poorten van Napels. Mede doordat Genua onder leiding van admiraal Andrea Doria overliep naar het keizerlijke kamp, konden de Franse troepen in juni 1529 door de keizerlijke vernietigend verslagen worden.

Hierop sloot Karel V op 3 augustus 1529 opnieuw een vredesverdrag met Frankrijk, de Damesvrede van Kamerijk. Hierin werd vastgelegd dat Karel afzag van zijn aanspraken op het hertogdom Bourgondië en Frans van diens aanspraken op Milaan en Napels. Hiermee was de eenheid van Frankrijk veiliggesteld en was Italië definitief onder keizerlijke danwel Spaanse overheersing gekomen. Paus Clemens VII werd ten slotte nog verplicht Karel tot Rooms keizer te kronen. Dit vond in 1530 in Bologna plaats.

De gezamenlijke intocht van [Frans I](#) en Karel V in Parijs op 1 januari 1540. Fresco in [Caprarola](#)

Frans I gaf zich echter niet zo snel gewonnen en ging een samenwerking aan met Karels tegenstanders in Duitsland: de in het Schmalkaldisch Verbond verenigde protestantse rijksvorsten. Toen in 1535 de door Karel met Milaan beleende hertog Francesco II Sforza overleed, rukte Frans weer op richting Noord-Italië en bezette in 1536 de tot het Heilige Roomse Rijk behorende hertogdommen Savoye en Piemonte. Karel wilde aan twee fronten terugslaan en zodoende vielen zijn troepen in het Noorden Picardië binnen en trok hij zelf, net terug van de verovering van Tunis, aan het hoofd van een leger de Provence binnen in een poging Marseille te veroveren. De Fransen pasten toen de tactiek van de verschroeide aarde toe en Karels leger moest zich uitgeput terugtrekken. In 1538 sloten beide vorsten een wapenstilstand tijdens een persoonlijke ontmoeting in Aigues-Mortes.

Na deze verzoening reisde Karel V eind 1539, op uitnodiging van Frans I, voor het eerst vreedzaam dwars door Frankrijk heen. Daarbij bezocht hij onder meer de beroemde kastelen langs de Loire en trok hij op 1 januari 1540 samen met zijn Franse gastheer op feestelijke wijze Parijs binnen, waar te zijner ere grote feesten en banketten plaatsvonden. Eind januari kwam Karel weer in de Nederland aan, om een kwestie rond zijn geboortestad Gent op te lossen.

Het vacante hertogdom Milaan werd op 11 oktober 1540 door Karel V in leen gegeven aan zijn zoon Filips, waardoor het politiek met Spanje verbonden werd en enkele decennia later een belangrijk bruggenhoofd kon worden voor de Spaanse troepen op weg naar de opstandige Nederlanden. Frans I zag deze belening als een provocatie en sloot een alliantie met een andere machtige vijand van de keizer, de sultan van het Ottomaanse Rijk. Deze alliantie was slechts informeel, maar desondanks werd het als schandalig ervaren dat de Franse koning, met de titel "allerchristelijkste koning", een verbond met de als heidens aangemerkte islamitische sultan aanging. Frans wist op deze manier in 1542 de slag bij Cérisoles te winnen en Karel sloeg wederom terug met een inval in Noord-Frankrijk. Ook deze keer kwamen beiden weer niet verder en sloten op 18 september 1544 de vrede van Crépy.

In het vredesverdrag was een plan opgenomen om de steeds weer oplaaiende oorlogen met Frankrijk definitief te beëindigen door het Franse en het Habsburgse Huis met elkaar te verbinden. Daartoe zou Frans' jongste zoon Karel, hertog van Orléans, ofwel met Ferdinands dochter Anna trouwen, ofwel met Karels dochter Maria. In het eerste geval zou Karel van Orléans dan met Milaan beleend worden, in het tweede geval zelfs met de Nederlanden. Het was aan Karel V om deze keus te maken, maar nog voordat hij een besluit had kunnen nemen, overleed Karel van Orléans op 9 september 1545.

De vrede met Frankrijk zou desondanks nog 7 jaar lang standhouden, mede doordat ook Frans I zelf op 31 maart 1547 overleed. Omdat intussen ook een bestand met de Ottomaanse sultan was gesloten, had Karel V in deze periode de handen vrij om in Duitsland het probleem met de protestanten op te lossen.

In 1551 sloot de nieuwe Franse koning Hendrik II echter een geheim verbond met de protestantse rijksvorsten en bezette als gevolg daarvan de drie tot het Heilige Roomse Rijk behorende bisschopssteden (de Trois-Évêchés) Metz, Toul en Verdun. Toen Karel V in de herfst van 1552 met zo'n 35.000 man optrok om Metz te heroveren, was daarmee de vijfde, en voor Karel de laatste, oorlog met Frankrijk begonnen. Het beleg van Metz werd een ramp en moest op 1 januari 1553 gestaakt worden. Deze oorlog werd uiteindelijk pas na Karels abdicatie en overlijden beëindigd bij de Vrede van Cateau-Cambrésis van 1559.

Politiek en de Nederlandse staatsvorming

Kaart van de Nederlanden met de Zeventien Provinciën van rond 1550.

Naast de conflicten op Europees niveau moest Karel V ook zijn afzonderlijke landen besturen. Voor de Nederlanden draaide het daarbij vooral om de staatsvorming. In Spanje was de

staatsvorming al wat verder voortgeschreden, maar brachten de gebieden in de Nieuwe Wereld (Indië en Peru) heel nieuwe uitdagingen met zich mee. In Duitsland droeg Karel V ten slotte bij aan het begin van staatsvorming, maar wist hij de religieuze eenheid niet te handhaven.

In navolging van zijn Bourgondische voorouders, ging Karel V verder met het omvormen van de Nederlanden tot één staat. Hiertoe voerde hij een drie-sporenbeleid:

- ❖ Vorming van een territoriale eenheid
- ❖ Losmaking hiervan uit het Franse en Duitse rijksverband
- ❖ Interne centralisatie en unificatie

Voor de vorming van een territoriale eenheid voegde Karel V in de loop van zijn regeerperiode de volgende landsheerlijkheden aan zijn oorspronkelijke Bourgondische erflanden toe: Doornik en het Doornikse in 1521, Friesland in 1524, het Neder- en Oversticht in 1528, Artesië in 1529, Groningen en Drenthe in 1536 en Gelre in 1543. Hiermee waren, op het prinsbisdom Luik na, alle grotere Nederlandse gebieden in Karels hand gekomen. Tezamen werden deze wel aangeduid als de Zeventien Provinciën. Karel V voltooide de Nederlandse eenheid met de Pragmatieke Sanctie van 4 november 1549, die inhield dat de Nederlanden steeds één en onverdeeld overgeërfd zouden worden.

Deze nieuw verworven gebieden waren op uiteenlopende wijze ondergeschikt aan "buitenlandse" machten. Zo waren Vlaanderen en Artesië lenen van de Franse kroon en behoorden de noordwestelijke gebieden tot de Westfaalse kreits van het Heilige Roomse Rijk. Net zo stapsgewijs als dat hij deze gebieden verworven had, bevrijdde Karel V ze ook uit deze verbanden: Vlaanderen en Artesië werden in 1529 werd bij de Damesvrede van Kamerijk losgemaakt uit het leenverband met de Franse koning.

Gelre, het Neder- en Oversticht en Groningen werden bij het Verdrag of de Transactie van Augsburg van 26 juni 1548 uit de Westfaalse kreits losgemaakt en bij de Bourgondische Kreits gevoegd, waartoe de andere Bourgondische erflanden van Karel V behoorden.

Voor- en achterzijde van een zilveren Carolusgulden

Vervolgens werd bij dezelfde overeenkomst dit nieuwe territoriale geheel onttrokken aan de jurisdictie van het Rijkskamergerecht en de wetgeving van het Heilige Roomse Rijk. Als tegenprestatie hiervoor zou de Bourgondische Kreits hetzelfde bedrag als dat van twee keurvorsten in de rijkslasten bijdragen. Feitelijk verkregen de Nederlanden hiermee hun onafhankelijkheid. Alleen de leenbanden van de afzonderlijke gebieden met de keizer bleven intact, maar deze waren in de praktijk van weinig betekenis meer.

Mede door deze vergroting van het Nederlandse grondgebied, maar ook door die van de internationale contacten binnen het wereldrijk van Karel V, groeide de economie van de Nederlanden in snel tempo. De bloeiende handel leidde tot de opkomst van een commerciële geldmarkt, waarop met name de zogeheten Lombarden actief waren[14]. Op monetair vlak voerde Karel V in 1521 een gulden van 20 stuivers in, zowel als rekeneenheid als in de vorm van een gouden munt, die al gauw de Carolusgulden werd genoemd. In 1543 kwam er ook een zilveren Carolusgulden.

Het grootzegel van Karel V

Om de Nederlanden efficiënt te kunnen besturen, reorganiseerde Karel V in 1531 ook de centrale bestuursorganen, die sindsdien in Brussel gevestigd waren. Dit resulteerde in de zogeheten Collaterale Raden. Deze bestonden uit:

- ❖ de Raad van State, een adviesorgaan dat was samengesteld uit leden van de hoge adel.
- ❖ de Raad van Financiën richtte hij op voor het financieel beheer en
- ❖ de Geheime Raad, verantwoordelijk voor de belangrijkste bestuurlijke zaken.

De al langer bestaande Grote Raad van Mechelen bleef het hoogste college van de rechterlijke macht in de Nederlanden. Als belangrijkste raadsheren golden eerst Jean Carondelet en Lodewijk van Schore en later de Friese jurist Viglius van Aytta. De toenemende invloed van zulke juristen van burgerlijke afkomst wekte irritatie bij de edelen, hetgeen een factor zou worden bij de latere Nederlandse Opstand tegen Filips II.

Stad Gent

Na de dood van zijn tante Margaretha van Oostenrijk op 1 december 1530 benoemde Karel V in 1531 zijn zuster Maria van Hongarije tot haar opvolger als landvoogdes van de Nederlanden. Met haar eruditie en daadkracht waren de Nederlanden in vertrouwde en capabele handen, zodat Karel zich spoedig weer op de problemen in zijn andere rijken kon richten. Maria van Hongarije trad op 25 oktober 1555 tegelijk met haar broer af.

In het kader van de centralisatie besteedde Karel V veel aandacht aan de unificatie van wetgeving en rechterlijke organisatie. Naar het voorbeeld van het Franse Edict van Villers-Cotterêts van 1539 liet hij niet alleen een nieuwe ordonnantie voor de Grote Raad van Mechelen opstellen (die echter pas in 1559 gereed kwam), maar kwam er in 1548 ook voor Duitsland een nieuwe procesorde voor het Reichskammergericht. In 1531 liet Karel V bovendien een opdracht uitgaan tot homologatie van de costumen, het lokale gewoonterecht, een project dat echter in de jaren 1550-'60 voorlopig gestaakt werd[15]. Wel moest veel stedelijk gewoonterecht al onder Karel V plaatsmaken voor de centrale vorstelijke wetgeving, zoals het hiernavolgende geval laat zien.

Duitsland en de Reformatie

Met de reformatie werd Karel al direct op zijn eerste reis naar Duitsland in 1519 geconfronteerd. De protesten van de augustijner monnik Maarten Luther tegen de rooms-katholieke Kerk en het pausschap kon de zeer katholieke Karel niet zomaar tolereren, temeer omdat daarmee zijn door de paus verleende keizerlijke gezag werd ondergraven. In de hoop hem tot een herroeping van zijn stellingen te kunnen bewegen kreeg Luther een vrijgeleide om in april 1521 ter verhoor te verschijnen op de Rijksdag van Worms.

Augsburger Reichstag

Troonsafstand en laatste jaren

Karel V zag de Godsdienstvrede van Augsburg als een persoonlijke nederlaag. Teleurgesteld en uitgeput door het vrijwel permanente rondreizen, deed hij op 25 oktober 1555 in Brussel troonsafstand. Dit was een voor die tijd zeer ongewone en opzienbarende daad. Voor deze plechtigheid in de Aula Magna van het Paleis op de Koudenberg waren vertegenwoordigers van alle Zeventien Provinciën, leden van de regeringsorganen en de ridders van het Gulden Vlies bijeengekomen.

Allegorie op de troonsafstand van Karel V. Schilderij door Frans Francken II uit 1620.

In een ontroerende rede verhaalde de oude keizer, steunend op de jonge Willem van Oranje, hoe hij steeds had gestreefd "om voor het welzijn van Duitsland en de andere rijken te zorgen, om voor de vrede en de eenheid van het hele christendom te zorgen en om krachten tegen de Turken aan te wenden". Terugblikkend op zijn leven, eindigde hij met: "ik weet, dat ik vele fouten begaan heb, grote fouten, niet in het minst wegens mijn jeugd, dan wegens menselijk dwalen en wegens mijn passies, en uiteindelijk door mijn vermoeidheid. Maar niemand heb ik bewust onrecht aangedaan, wie ook. Indien er dan toch nog onrecht was, gebeurde het buiten mijn weten en enkel door onvermogen: ik betreur dit openbaar en smeeke eenieder, die ik gekrenkt zou hebben, om vergiffenis".

Vervolgens droeg Karel V zijn Nederlandse gebieden over aan zijn zoon Filips, aan wie hij in aparte ceremonies op 16 januari 1556 de Spaanse koninkrijken en op 10 juni ook de Franche-Comté overdroeg. Op 5-7 september 1556 droeg Karel ten slotte de rechten van het keizerschap over aan zijn broer en latere keizer Ferdinand I. Deze eenzijdige machtsoverdracht zou door de keurvorsten echter pas op 14 maart 1558 erkend worden. Hiermee werd zowel Karels wereldrijk als het huis Habsburg gesplitst in een Spaanse en een Oostenrijkse tak.

Intussen was Karel V uit Brussel vertrokken, deed nog eenmaal zijn geboortestad Gent aan en ging op 15 september 1556 in Vlissingen aan boord van het schip dat hem naar Spanje bracht. Daar aangekomen reisde hij eerst naar Jarandilla de la Vera, waar hij verbleef in afwachting van een riante villa die hij liet bouwen tegen de zijmuur van het klooster van San Jerónimo de Yuste nabij Cuacos de Yuste, een klein plaatsje aan de voet van de Sierra de Gredos in Extremadura.

Villa van Karel V naast het klooster van Yuste

Daar wilde hij zijn laatste jaren doorbrengen, mogelijk geïnspireerd door het leven van de Romeinse keizer Diocletianus, die zich op het einde ook terugtrok als kluizenaar en zich bezighield met tuinieren. Karel V had in Yuste de beschikking over enkele comfortabel ingerichte kamers en vanuit zijn bed had hij, via een speciaal aangebracht venster, uitzicht op het altaar van de kloosterkerk.

Keizer Karel V stierf in zijn villa op 21 september 1558. Twee dagen later werd zijn stoffelijk overschot bijgezet in een crypte onder het altaar van de kloosterkerk, waar hij nog geen maand eerder al zijn eigen uitvaartmis had laten opdragen. Na zijn dood werden in al zijn rijken herdenkingsmissen voor hem opgedragen, tot in Mexico, Cuzco en Peru toe[19]. Nadat zijn zoon Filips II buiten Madrid het klooster van San Lorenzo de El Escorial had laten bouwen, liet hij op 14 januari 1573 de stoffelijke resten van zijn vader hiernaartoe overbrengen. Op 11 mei 1664 werden ze ten slotte bijgezet in het nieuwe koninklijke pantheon onder het hoofdaltaar, waar zij thans liggen te midden van de stoffelijke resten van zijn nakomelingen en zijn opvolgers op de Spaanse troon.

Het Paleis van Karel V in Granada

Het indrukwekkendste monument dat hij heeft nagelaten is echter ook het minst bekende: het is het Paleis van Karel V, niet in één van de hoofdsteden van zijn rijk, maar in het afgelegen Granada, om precies te zijn middenin het Moorse paleizen- en tuinencomplex van het Alhambra, waarvan delen moesten worden afgebroken om plaats te maken voor de nieuwbouw.

Karel V gaf de opdracht tot de bouw van dit paleis toen hij op zijn huwelijksreis in 1527 in het Alhambra verbleef. Het zou een enorm gebouw in renaissance-stijl worden, dat met zijn bijzondere ontwerp en rijke symboliek een unieke bouwkundige uitbeelding van Karels opvattingen van het universele keizerschap vormt. Even symbolisch is het feit dat dit paleis, nadat er tientallen jaren aan gewerkt was, uiteindelijk nooit werd voltooid. In Córdoba, eveneens in Andalusië, wilde Karel V de eeuwenoude moskee laten afbreken om er een enorme kathedraal voor in te plaats te

bouwen. Toen een deel van het middenschip, opgericht in het midden van de moskee met gebruikmaking van het sloopmateriaal, voltooid was liet hij echter de verdere bouwwerkzaamheden staken.